

JINOYAT LINGVISTIKASI VA HUQUQIY TERMINOLOGIYA

Ergasheva Ziyoda Abdurasulovna

Samarqand davlat chet tillar instituti dotsenti

+998979201512

ergasheva.ziyoda@gmail.com

Annotatsiya. Jinoyat lingvistikasi – bu tilshunoslikning tez rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, jinoyat ishi doirasida matnlarni tahlil qilish va ularning huquqiy ahamiyatini aniqlash bilan shug‘ullanadi. Ushbu maqolada kriminologik tadqiqotlarning nazariy asoslari, uning huquqiy terminologiya bilan bog‘liqligi va real hayotda qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Xususan, sud hujjatlari, shartnomalar, tergov xulosalari va jinoyatchilar yozishmalarining lingvistik xususiyatlari o‘rganiladi. Tadqiqot huquqiy tahlil va lingvistik usullarni integratsiyalashning muhimligini ta’kidlab, jinoyatlarni tergov qilishda tilning rolini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: kriminologik terminologiya, huquqiy terminologiya, kriminal yozishmalar, yuridik lingvistika, huquqiy diskurs, leksik-semantik tahlil, sud hujjatlari.

Abstract: Criminal linguistics is a rapidly developing area of linguistics, which deals with the analysis of texts and the determination of their legal significance within the framework of a criminal case. This article analyzes the theoretical foundations of criminological research, its connection with legal terminology and its application in real life. In particular, the linguistic features of court documents, contracts, investigation reports and criminal correspondence are studied. The study highlights the importance of the integration of legal analysis and linguistic methods, revealing the role of language in the investigation of crimes

Keywords: criminological terminology, legal terminology, criminal correspondence, legal linguistics, legal discourse, lexical-semantic analysis, court documents.

KIRISH.

Kriminal terminologiya jinoyat adliya tizimining murakkabliklarini tushunish uchun juda muhimdir. Bu terminlar sohadagi professionallar – huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari, advokatlar va tadqiqotchilar o‘rtasida aniq muloqotni ta’minlaydigan standartlashtirilgan tilni yaratadi (Gina Portuguese Gawon 2016). Bu terminlarning ahamiyatini ortiqcha baholab bo‘lmaydi, chunki ular jinoyat harakatlarini, huquqiy jarayonlarni va sud qarorlarini aniq tavsiflashga yordam beradi, shu orqali tushunmovchiliklarning oldi olinadi. Shuningdek, huquqiy tizimga yangi kirgan shaxslar, masalan, sudlanuvchilar va ularning oilalari uchun kriminologik terminologiya bilan tanishish juda muhim. Bu ularga sud jarayonlarida ishonchli va ongli ishtirok etish imkonini beradi. Standartlashtirilgan terminologiya ilmiy tadqiqotlarda ham muhim rol o‘ynaydi va kriminologik izlanishlarning umumiy tilga asoslanishini ta’minlaydi.

Kriminologik tadqiqotlarning asosiy xususiyatlardan biri keng qo‘llanadigan atamalar va ularning ma’nolarini tushunish tamoyili xisoblanadi. Misol uchun *actus reus* atamasi jinoyat sodir etishning jismoniy harakati degan ma’noni bildirsa, *mens rea* so‘z birikmasi esa lotincha “aybli ong” deb tarjima qilinib, jinoyatda gumonlanuvchining ruhiy holatini bildiradi. Ko‘plab umumiy huquq tizimlarida aybdorlikni isbotlash uchun ham *mens rea*, ham *actus reus* mavjud bo‘lishi shart (Montoya va boshq. 2021). Yana bir muhim termin — “**acquittal**” (oqlov) bo‘lib, u yetarli dalillarning yo‘qligi sababli sudlanuvchini aybsiz deb topish qarorini bildiradi. “Sudlanuvchi”, “himoyachi” kabi terminlar esa huquqiy jarayonda ishtirok etuvchi tomonlarni bildiradi (Criminal Justice System Commonly Used Terms & Definitions). Bunday terminlarni bilish huquqiy jarayonni to‘g‘ri tushunishda yordam beradi.

Kriminologik terminologiyaning huquqiy tizimdagi roli ko‘p qirrali bo‘lib, nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajaradi. U barcha ishtirokchilarning bir xil tushunchaga ega bo‘lishi orqali

adolatli sudni ta'minlaydi. Masalan, “jinoyat protsedurasi” atamasi adliya jarayonini tartibga soluvchi qonun va me'yorlarni o'z ichiga oladi (Montoya va boshq. 2021). Terminologiyadagi barqarorlik nafaqat huquqiy aniqlikni ta'minlaydi, balki tizimdagi bo'limlar o'rtasida samarali aloqa va hamkorlikni qo'llab-quvvatlaydi. Bu, shuningdek, kelajakdagi mutaxassislarini tayyorlashda ham muhim bo'lib, ularni jinoyat huquqining murakkabliklarini tushunishga tayyorlaydi. Standartlashtirilgan terminlar xalqaro hamkorlikni ham osonlashtiradi. Savol tug'ilishi mumkin: biz ko'rayotgan yangiliklarning soxta yoki haqiqiylikni qanday aniqlaymiz? Mubolag'ali, sensatsion sarlavhalar; jozibali, tabloid uslubidagi matnlar; terminlarning noto'g'ri qo'llanishi; haqiqiy saytlarni taqlid qiluvchi soxta URLlar; mashhur insonlar aks etgan tasvirlar; to'liq bosh harflardan foydalanish; ortiqcha tinish belgilari va imlo xatolari — bularning barchasi shubha uyg'otishi mumkin (Veszelszki 2017).

Ágnes Veszelszki fikriga ko'ra, soxta yangiliklarni quyidagi usullar orqali aniqlash mumkin (Veszelszki 2017, 28):

- URL manzilni diqqat bilan tekshiring.
- Manba ishonchlimi?
- Sarlavhalarga tanqidiy yondashing (ortiqcha tafsilotli sensatsion sarlavhalar shubhali bo'ladi).
- Noodatiy formatlashga e'tibor bering.
- Tasvirlarni tekshiring (Google Image Search yordam berishi mumkin).– Muallifni tekshiring.
- Sanani tekshiring.
- Dalillarni tekshiring.
- Boshqa manbalardagi xabarlarini solishtiring.
- O'z xatolar va stereotiplaringizni yengib o'ting.
- Matnning til sifati va uslubini tekshiring.
- Hazil sayt emasligiga ishonch hosil qiling.
- Ba'zi hikoyalar ataylab soxta bo'lishi mumkin.
- Mutaxassislardan so'rang.

Soxta matn misoli:

“Men ushbu shartnomaning barcha shartlari to'liq bajarilganini tasdiqlayman. To'lov 2024-yil 25-noyabrgacha amalga oshiriladi. (Imzo: A. Xolnizoyov)”

Formal lingvistik tahlil:

- *Leksik xususiyatlar*: “Men tasdiqlayman”, “barcha shartlar” kabi rasmiy iboralar noto'g'ri qo'llangan.
- *Grammatika*: “bajarilgan” va “bajariladi” zamonlari o'zaro mos emas.
- *Stilometrik tahlil*: matn boshqa hujjatlardan uslub jihatdan farq qiladi.

Huquqiy terminologiya huquqiy amaliyotda aniqlik va izchillikni ta'minlaydi. Advokatlar murakkab huquqiy hujjatlar va sud jarayonlarida bir xil tushunchalardan foydalanadilar (Mike Brennan 2023). Bu til huquqiy jarayonlarning izchil va to'g'ri bajarilishini ta'minlaydi.

Sud jarayonlarida huquqiy terminlarning to'g'ri talqin qilinishi adolat uchun juda muhimdir. Sud tarjimonlari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi — ular huquqiy terminlarni aniq tarjima qilib, til to'siqlarini bartaraf etadi (Mariana Orozco-Jutorán 2023). Kichik noto'g'ri tarjima ham ish natijasiga jiddiy ta'sir qilishi mumkin. Biroq huquqiy terminlarning murakkabligi ko'plab chalkashliklarga olib kelishi mumkin, bu esa izohli lug'atlar, qo'llanmalar va malaka oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa

Kriminologik va huquqiy terminologiyani chuqur bilish jinoyat adliya tizimi hamda yuridik kasb uchun juda muhimdir. Bu tushunchalar murakkab ishlarni aniqlik bilan tahlil qilish, qonunlarni to'g'ri qo'llash va adolatni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Terminlarni noto'g'ri tushunish esa jiddiy xatolarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun doimiy ta'lim, lug'atlar va mutaxassislar yordami huquqiy jarayonlarning samaradorligi va adolatlilikini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Cassia Rodriguez Why Understanding Legal Terminology Is Important. (n.d.) retrieved from globibo.blog
2. Gina Portuguese Gawon (2016) Criminology Terminology and Vocabulary | PDF | Probation. from www.scribd.com
3. Montoya, Brixx L., Jennifer De Jesus, Camile Joy Nisperos, Patricia Mae Alcazar(2021) 500 Words. Definition of Terms Related to Criminology PDF.from www.scribd.com
4. Mike Brennan (2023) Criminal Defense-Defining Legal Terminology and its (n.d.) from mjblawchicago.com
5. Mariana Orozco-Jutorán (2023) Dealing with legal terminology in court interpreting. (n.d.) retrieved December 1, 2024, from Handbook of Terminology Online Volume 3 (2023), pp. 570–593.ISSN|E ISSN 2352-183X © John Benjamins Publishing Company benjamins.com
- ?? . Холиков, Б. (2024). Образы пери (феи) и дэв (бесов) в циклах узбекского эпоса “Гороглы”. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(5), 171-175.
- ?? . Kholikov, B. A. 1-sho ‘ba the language of fantasy: linguistic features in mythological and fantasy literature. Ilmiy va professional ta’lim jarayonida muloqot, fan va madaniyatlar integratsiyasi, 17.
- ?? . Kholikov, B. A. (2020). Principles of development of detective literature. Bulletin of Gulistan State University, 2020(3).
- ?? . Kholikov, B. A. (2015). Poetic outcome of vital problems. In The Fifth European Conference on Languages, Literature and Linguistics (pp. 82-89).
- ¹ Холиков, Б. А. (2020). ИЖТИМОЙ-АХЛОҚИЙ МУАММОЛАРНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНИДА ЁЗУВЧИ ИНДИВИДУАЛЛИГИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(6).
- ¹ Холиков, Б. А. (2014). " КРЁСТНЫЙ ОТЕЦ"-РЕАЛЬНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ. Вопросы филологических наук, (2), 14-16.
- ¹ Kholikov, B. (2020). PATRIOTIC EDUCATION IN THE LITERARY PICTURE OF THE WORLD (ON EXAMPLES DETECTIVE NOVELS). In МИССИЯ КОНФЕРЕНЦИИ «ФЕНОМЕН ПАТРИОТИЗМА В ТРАНССТРУКТУРНОМ КОММУНИКАЦИОННОМ ПОЛЕ» (p. 157).